

Κι' όταν ὁ Αἰας ὁ βροχερός πικρῶσει με τοὺς νότους
"Ὅσα ἦσαν λίγο πρὶν ἀρχή, καὶ ξαναρχώσῃ δὸς ἦσαν
Πυννά, τὰ εἶδη τῶν δρυῶν ἀλλάζον, καὶ σὰ στήθια
Τώρα ἄλλα ἀκούν κουνήματα, μ' ἄλλα σὰν οἱ ἀνέμοι
Τὰ γνέφια ἐφύρναν. Τῶν πουλιῶν ἐδόθη οἱ τραγουδίες
Στοὺς κάμπους, καὶ τὰ γελαστὰ κοπάδια, κ' οἱ κοράκοι
Ποῦ σκούζον με τὸ λάρυγγα κι' ἀπὸ χαρὰ ἀλαλάζον.

Μὰ κι' ἂν τηρᾷς τὸ γλιγῶρον τὸν ἥλιο ἢ τὰ φεγγάρια
Ποῦ ξουλουθιῶνται ταχτικά, δὲ θὲ νὰ σὲ γελάει
Καμία φορὰ τὸ ἀντίμερο καὶ δὲ θὰ σὲ ξαφνίσουν
Οἱ δόλοι ξάστερης νυχτός. "Αν ἴσως τὸ φεγγάρι,
Σὰ συμμαζεῖ στήν ἀρχὴ τὲς σπιῆς ποῦ ξαναγέρνουν,
Μοῦρον ἀέρα περιελίξῃ σ' ἄφραγα κέρατά του,
Βροχάδες γιὰ τὸ πέλαγο καὶ γιὰ τοὺς δουλευτάδες
Μεγάλες ἐτοιμάζονται. Μὰ ἂν ἴσως κοκκινάδες
Τοῦ χύνονται σὺν πρόσωπο παρθενικῆς, ἀέρας
Θὲ νᾶρθε. "Η Φοῖβη πάντα τῆς μ' ἄερες κοκκινίζει.
"Αν τὸ ἐναντίο τὴν τέταρτην ἡμέρα (γιατὶ αὐτὴ εἶνε
"Η θετικώτερη πηγὴ) σὺν οὐρανὸ διαβαίνει
Καθάριο καὶ με μντερά τὰ κέρατα, ὅλη ἡ μέρα
"Εκείνη, κι' ὅσες ἀπὸ αὐτὴν γεννιῶνται, ὥς νὰ τελειώσῃ
"Ο μῆρας. Θάνε ἀνίδεες ἀπὸ βροχὴ κι' ἀνέμους,
Κι' ἀβλαβοὶ οἱ ναῦτες στοὺς γυαλοὺς τὰ τάματα θὰ
[πάρουν,

Στὸ Μελιμέρη τῆς "Ινός, στὸ Γλαῦκο στήν Πανόπεια.
Κι' ὁ ἥλιος θὰ σοῦ προσδοᾷ σημάδια σὰν προσβάλλει,
Κι' ὅταν σὺ κῆμα κρούβεται. Τὸν ἥλιο συντροφεύουν
Σημάδια θετικώτατα καὶ μέρος τους μαζὶ του
"Εκείνος φέρνει τὴν ἀγῆ κι' ἄλλοι σὰ βροῖνον ἰστέρα.
"Ὅταν αὐτοὺς σὺ σὺννερο κρουμιμένους με κοκκινίδες
Τὸ πρῶτο του τὰσῆκαμα πιτίζει καὶ τὴ μέση
Τοῦ δισκαριῶ τοῦ ἀντιτραβᾶ, βροχὲς θὲ νὰ ἐπιφύσῃς,
Γιατὶ πλακόνουν οἱ νοτιῆς οἱ ἐνάντιες σὰ κοπάδια,
Στὰ δέντρα καὶ σὺ γέννημα. Κι' ὅταν σὰν ξημερώνει
Μέσα σὰ γνέφια τὰ πυκνὰ ξαστραφτούν πλήθεις
[λάμπες,

Κι' ὅταν ἀχνὴ προσβάλλει ἡ Αὐγὴ τὴν κλινὴν παρα-
[τώντας
Τὴν κίτρινη τοῦ Τιδωνοῦ, ἄχ, κακοδιαφεντεύει
Τότες τὸ κλῆμα τῶρομο σταφύλι του βρογνῶντας
Πλήθιο χαλάει τρομερὸ χοροπηδᾷ στὲς σκέπες.
Κι' ὅταν, σὰν περιδιάρηκε τὸν οὐρανὸ, μισεύει,
Σοῦ ἀξίζει περισσότερο καὶ τοῦτο νὰ θυμᾷσαι,
Γιατὶ σιχνὰ τὰ διάφορα χρώματα νὰ πλανιῶνται
Στὸ πρόσωπό του βλέπουμε: δηλοῖ βροχὲς τὸ μαῦρο,
Σιρόκους τὸ κοκκινωπὸ σὰ σιὰ, μὰ τὸ ἐναντίο,
"Α με τὴ σιὰ τὴ λαμπερὴ νὰ σιμένουν καὶ κηλίδες
"Αρχίζον, τότες θὲ νὰ ἰδεῖς τὰ πάντα ν' ἀναβράζον
Μ' ἄερες καὶ με σὺννερα. Κανείς αὐτὴν τὴ νύχτα
Νὰ ταξιδεύω πέλαγα δὲ θένα με δρυμνεύει,
"Η νὰ ξεπιάσω ἀπὸ τὴ γῆς τοῦ καροβιοῦ τὸν κάβο.
Μὰ ἂν εἶνε ὁ δίκιος φωτεινός, σὰν τὴν ἡμέρα φέρνει,
"Η κρούβει ἐκείνην ποῦ ἔφερε, θὰ σιάξῃσαι τοῦ κάκου
Κατακλισμούς καὶ θένα ἰδεῖς τὰ δάσα νὰ κινιῶνται
Μὲ τὸν καθάριο τὸ βορῆ. Καὶ τέλος τί θὰ φέρει
Τ' ἀπόβραδο καὶ τί ὁ Νοτιάς ὁ ὁρὸς σὺν τοῦ τοῦ βάζει

"Ο ἥλιος δείχνει ποῖος τολμᾷ τὸν ἥλιο νὰ πᾶ ψεύτη;
Συχνορμηθεῖ κι' ὅλα αὐτὸς πῶς μυστικῶς ἀντάρες
Βράζουν, κι' ἀπάτες καὶ κροσυφοὶ πολέμοι ἀναφου-
[σκόουν.

Αὐτός, καὶ σὰν ὁ Καίσαρος ἐτέλειωσε, τὴ Ρώμην
Λυπήθηκε σκεπάζοντας τὰστραφετέρω κεφάλι
Μ' ἄφραγη σίδερου σκουριά, καὶ μ' ἀναιδῶνα νύχτα
"Ο ἴδιος ἐφοβέρισε τὰ βλάστημα τὰ χρόνια.
Κι' ὥς τόσο ἐκείνον τὸν καιρὸ κ' οἱ θάλασσες κ' οἱ
[ἔξρες

Καὶ τῶρομο τὸ πειραχικὸ κι' ὁ βρωμερὸς ὁ σκύλος
"Επρομηνοῦσαν τὸ κακὸ. Καθημερῶς τὴν Αἴντο,
Ποῦ τάνοιχτά καμίμια τῆς ἐκνυματοβολοῦσαν,
Τὴ βλέπαμε στοῦ Κύνκλωπα τοὺς κάμπους νὰ ξεβράζει,
Καὶ σφοῖρες φλόγας καὶ λυωτὲς πέτρες νὰ κουτουλάει.
Κι' ἀχρὸς ἀρμάτων ἄκουσε στοὺς οὐρανούς δλοῦθε
"Η Γερμανία, κ' ἐτάραξαν σεισμοὶ σπάνιοι τὲς "Αλπες,
Κι' ἀγρίκησε ἀπεικὰ φωνὴ σ' ἀμίλητα ρουμῆνια
"Ο κόσμος, κ' ἱσκιους ἐβλεπε τὲς νύχτες σὰ σκοτιάδια
Τόσο χλωμούς ποῦ ἐξέινξε, κ' ἐμίλησαν τὰ ζῶα
("Ω θάμασμα), καὶ σταματοῦν οἱ ποταμοὶ καὶ χάσκει
"Η γῆς, καὶ μέσα στοὺς ναοὺς τὸ φλάντισι θλιμμένο
Δακρύζει καὶ τὸ γάλλωμα νοτεῖ ἀπὸ τὸν ἴδρο.
Καὶ πλημμυρίζει ὁ "Εριδανός, τῶν ποτομῶν ὁ ῥήγας,
Τὰ δάσα στραγγουλλίζοντας με μανιακὴ ρουφήχτρα,
Καὶ τὰ κοπάδια σὺστανα παντοῦ στοὺς κάμπους φέρνει.
Δὲν ἔπαυον νὰ φαίνονται σὰ σκούτουφλα τὰ σπλάγγα
Νευροῦδια ποῦ ἐφοβέριζαν, δὲν ἔπαυε νὰ βγαίνει
Συνεῖμα ἀπὸ τὰ βροσιὰ πηγάρια καὶ τὴ νύχτα
"Απὸ τοὺς λένους ποῦ οὐρλιαζαν ν' ἀντιλαλοῦν οἱ
[χῶρες.

"Αλλες φορὲς περσότερα βόλια δὲν ἔχουν πέσει
"Απὸ τὸν ξάστερο οὐρανὸ καὶ δὲν ἐφλογοιστῆκαν
Τόσοι κομῆτες ἄραχοι. Γι' αὐτὸ ξανάειδαν πάλι
Οἱ Φίλιπποι ν' ἀνταμωθοῦν, ἀλλήλους τοὺς ἐνάντια,
"Ὅμοια φορῶντας ἄρματα τὰσκέρια τῶν Ρωμίων
Κ' οἱ ἀθάνατοι δὲν ἔκριναν ἀρεπο νὰ παχύνουν
Τὴν "Εμαθία δύο φορὲς καὶ τάνοιχτά λιβάδια
Τοῦ Αἰμον μετὰ τὸ αἶμα μας. Στάλλῃθαι θάρσει ἡ ὥρα,
Ποῦ, ἀναγνρίζοντας τὴ γῆς μετὰ τὸ γυρτὸ τάλετρι,
"Ο ξεγυρλάτης θὲ νὰ βρεῖ κοντάρια φαινόμενα
"Απὸ τὴ σκούρια τὴ ροβή μετὰ τὲς βαρεῖς ἀξίνες
Κούφια μονριῶνια θὰ χτυπᾷ καὶ κόκκαλα τεράστια
Στάνασκαμμένα μνήματα με θαμασμοῦ θὰ βλέπει.
"Ω πατρικοὶ τίποτοι θεοί, καὶ Ρώμινε κ' "Εστία,
Μητέρα ποῦ τὸν Τίβερι φυλάς καὶ τὰ Παλάτια
Τῆς Ρώμης, μὴ μποδῖσετε τοῦλάχιστο τὸ νέο
Τοῦτον ἐδῶ τὰνάποδα τὰ χρόνια νὰ συντρέξει.
"Απὸ καιρὸς τώρα ἀρκετὰ ἐπλύνουμε σὺν αἶμα
Τῆς Τροίας τῆς Λαομεδοντιῆς τοὺς ἀδικούς τοὺς ὄρ-
[κους,

"Απὸ καιρὸς μᾶς σὲ φτονοῦν, ὦ Καίσαρ, τοῦ "Ο-
[λύμπου
Τ' ἀνάχτορα καὶ κλαίονται πῶς ἔχεις ἔγνοια ἀκόμα
Γιὰ τοὺς θριάμβους τῶν θνητῶν, ποῦ γιὰ καιρὸς τὸ
[δίκιο

"Αλλάχτηκε καὶ τὰδικε, κ' ἦρθαν σὺν κόσμῳ τόσοι
Πολέμοι καὶ τὰ κρῖματα τόσες μορφὲς ἔλαβον.
Ὅτε ἕνας, καθὼς πρέπεται, τάλετρι δὲν τιμάει,
Στρατιῶτες σέρνονται οἱ γεωργοί, χερσοῦν τὰ χω-
[ράφια

Καὶ λυόνονται τὰ γυριστὰ δεσπάρια γιὰ νὰ γένουν
Σκληρὰ σπαθιά. "Απὸ δὴν κινᾷ τὸν πόλεμον ὁ Εὐ-
[φράτης.

Οἱ Γερμανίαι ἀπόκειθε, καὶ τᾶρματα σηκώνουν
Οἱ χῶρες οἱ γετόνισσες χαλῶντας τὲς συνθήκες.
Καὶ βλάστημος λυσσασμανᾷ σ' ὅλον τὸν κόσμῳ ὁ "Αρης,
Καθὼς, δὲν τὰ τέθριππα χυθοῦν ἀπὸ τὸ κλεῖσμα,
Περσεύουν πάντα τὴν δρυμνὴ, καὶ τὸν ὀμαζολοῦν
"Ὅποῦ τοῦ κάκου ἀνατραβᾷ τὰ γέμια, συνεπαίρνουν
Τάλογα καὶ σὰ λουριά δὲν πεῖθεται τὰμάξι.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΞΕΓΥΜΝΩΜΑΤΑ¹⁾

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

§ 3

"Αλλαξοπιστία.

Τὸ παιδομάζωμα εἶτανε σύστημα ἀναγκαστικόν.
Εἶτανε φόρος ἀνθρώπινος, ταχτικὴ ἀρπαγὴ, πρὸ ἑ-
σο ἀξιοκατάκριτος καὶ ἂν εἶναι ὁ λαὸς ποῦ τὴ σή-
κωνε, ἔχουσε ὅμως μαζυριές πῶς τουλάχιστο ἕνα
μέρος του ἐννοιωθε τὴ μεγάλη θυσία, ἂν εἴη καὶ τὴν
ταπεινώση. Φαινόμενον ἀκόμα πρὸ θλίβερό καὶ ἀπελ-
πιστικὸ εἶναι ἡ θεληματικὴ ἡ ἀλλαξοπιστικὴ.

Μία καὶ βρέθηκαν οἱ ἀνώτερες τάξεις τῆς Ρωμιο-
σύνης μέσα στὴ γλῆνν ἐκείνη Κόλαση, ἕνας καὶ πε-
λὺ φυσικός στοχαζοῖς τοὺς ἔρθε, πῶς δηλαδὴ νὰ
γλυτώσουν ἀπὸ τὸ φριχτὸ τὸ βάσανο. "Απὸ τοὺς
τρῆς ὁμως δρόμους ποῦ ξαναγόντανε μέσα στὴ σκο-
τεινὴ τὴν ὀμίχλη, ἀλλαξοπιστία, φυγὰ καὶ ἀγῶ-
να, διάλεξαν τοὺς δύο πρώτους, πᾶσι νὰ πῇ τοὺς εὐ-
κολώτερους¹⁾. Τάχα δὲν μπορούσαν νὰ νάντισταθοῦν
καὶ νὰγωνιστοῦνε μάλιστα μετὰ τὲς μισὲς θυσίας ποῦ πᾶ-
θανε δίχως νὰγωνιστοῦνε; Μπορούσαν καὶ παρα-
μπορούσαν. Τὸ Σαμῶνα τὴν τρίχα τὴ ρύλαγε
πάντα ἡ κόμη τους. Μὰ τοὺς ἐρχότανε σὰν ἀδύνα-
τη μὴ τέτοια πολιτικὴ. Χρειάζονταν ἡμόνοια, ἀ-
πόφαση, κόπο, ἐφοσίωση, ἐπειτα μέθοδο, τέχνη, πο-
μονή, παραμόνεμα, προτοχή, ἐτοιμασία. Πεζὰ καὶ
συνηθισμένα περιστατικὰ καὶ στήτομα καὶ σὰ εἶ-
θη, μὰ κ' ὑπάρχει στὴ ζωὴ κάποια τάξη, στὴ
συνείδηση κάποια ἰδέα ἀπὸ τῆς καὶ ἀπὸ χρέος. "Η
ζωὴ τους ὅμως ἐκείνων εἶταν ὕπνος, κ' ἡ συνείδη-
σή τους χάος. "Ετσι διάλεξαν τοὺς εὐκολώτερους
δρόμους.

"Αφίνουμε τὴ φυγὰ γιὰ κατωπινὰ σημειώμα-
τα, καὶ ἀρχίζουμε ἀπὸ τὴν ἀλλαξοπιστία. Συνηθί-
ζουν οἱ ἱστορικοὶ μας νὰ βάζουνε πρώτους πρώτους
στὴν ἀμέτρητη σπεῖρα τῶν ἀλλαξοπιστῶν τοὺς με-
γάλους καὶ τρανοὺς ποῦ ἀπόχτησαν ὄνομα καὶ ἀφή-
κανε πᾶντα στὴν Τούρκικη τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ
συνηθίζουμε αὐτὸ γιὰ νὰ μᾶς δείξουνε πόση δόξα
τοὺς λάμπρυνε, λοιπὸν πόση τιμὴ γιὰ τὸ ἔθνος, ποῦ

¹⁾ Κοίταξε ἀριθ. 281.

¹⁾ Θὰ μιλήσουμε ἀργότερα καὶ γιὰ τοὺς λεγόμενους ἀγῶνες
τῆς Τουρκοκρατίας, ἀγῶνες νησιώτικους, Ρουμελιώτικους,
Μοραίτικους, Κλέφτικους. "Ὅλοι τους, βγάλει μερικὸς Κλέ-
φτικος, εἶτανε συμμαχικὰ δοκιμάσματα μετὰ ξένους, δηλαδὴ
ἢ μετὰ τὴ βοήθεια τους, ἢ μετὰ τὴν ἐλπίδα τῆς βοήθειας τους.
Μ' ἄλλους λόγους τὸ ζήτημα εἶτανε νάρταχτὴ τὸ εἶναι μας.
ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ νὰ δώξῃ σὲ Βενετσιάνους, σὲ Φρά-
γκους, σὲ Ρώμους. Εἶδος ἀλλαξοπιστίας καὶ αὐτὸ, ἂν καὶ μᾶς
ἔφερε, καθὼς θὰ δοῦμε, μερικὰ ἐθνῶματα ἀποτελέσματα
χωρὶς νὰ τὰ γυρεύουμε.

dames qui arborent de violents chapeaux,
mais à leur exemple, plusieurs citoyens
—sayons égalitaires— gardent le leur sur
la tête.

Au parterre nos, plus brillants chro-
niqueurs, parmi lesquels je reconnais Xe-
nopoulo, Stathopoulo, Tsokopoulo, écou-
tent d'un air las et songent que les théo-
ries qu'on développe devant eux sont sans
doute fort belles; ⁽¹⁵⁾ seulement ils se di-
sent que les chroniques signées par eux
qui ont eu le plus de succès sont justement
celles où ils ont dit le moins de vérités
possibles: la blagué seule excuse ce ter-
me peu convenable—ayant de par le mon-
de le don de plaire à tous. Sur son fau-
teuil, S. Pappas s'agite ⁽¹⁶⁾. Il se fait re-
marquer, comme cela lui arrive toutes les
fois qu'on lui parle du parlementarisme
envers lequel il nourrit la tendresse d'un
chien pour un chat ⁽¹⁷⁾.

¹⁵⁾ Je suis enchanté de votre connaissance.

¹⁶⁾ Prenez-en garde, messieurs! Mr S. Pappas s'a-
gite sur son fauteuil!

¹⁷⁾ Βεβαίως!

La scène est aussi «peuple» que la sal-
le. Les meubles y sont aussi laids que la
vérité elle-même, et les costumes ont une
fraîcheur antique. Seule Mme Rinaldi ba-
laye les planches de la jupe d'un robe de
soie noire ornée d'une guimpe transpa-
rente et dont les manches courtes sont
composées d'un tissu également très
transparent. Il ne faut pas s'en plaindre:
ce que Mme Rinaldi nous montre n'est
pas en toc loin de là. C'est de la vérité...
parpable.

Et enfoncé dans mon coinsouge qu'en
fait de Chaines je n'est connais pas de
plus solides que celles qui attachent et
les forcent à la chronique for ever.

LE Monsieur DE L' ORCHESTRE

("Ακολουθεῖ)

βρέθηκαν παιδιά του να βαστάζουν την 'Οθωμανική τὴν Αυτοκρατορία. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὺς οἱ πονηροὶ καὶ οἱ πρᾶχτικοὶ 'Οθωμανοὶ δὲν νομίζοντες πὺς εἶχαν μεγάλα πολιτικά καὶ ἄλλα προσόντα, καὶ τὰ μεταλλεύτηκαν, καθὼς θὰ κάνανε ἀρμέγοντάς μας ἂν εἴχαμε ἀγελάδες. Νὰ τὰ καμαρώνουμε ὅμως τέτοια μεγαλεία, πρέπει μὰ τὸ νὰ εἶμαστε ἀκόμα πολὺ βαθιὰ ξεπεσμένοι. Τοὺς ἀφίουμε ὅλους, ἀπὸ τοὺς πρὶν παλιούς Μεγάλους Βεζύρηδες ἰσχυροὺς στερνὸ στερνὸ ρωμιόγεννητο Πασᾶ, καὶ μὴτ' ἕνα τους ὄνομα δὲν καταγράφουμε σ' αὐτὲς τίς σελίδες (2).

Ἐκεῖνοι πὺς ἴσως χρειάζονται κάπως μαλακώτερη κρίση εἶναι οἱ φτωχοὶ καὶ οἱ ἰδιώτες. Τὶ ἐβλεπαν ἀπὸ τοὺς ἀνώτερούς τους οἱ κακορίζικοι, καὶ τί νὰ μνησθῶν; Ἀφῆσε πὺς ἡ τυραννία εἶτανε σκληρότερη γιὰ τοὺς, καὶ ἡ φορολογία πρὶν ἀνυπόφερτη. Τρέχανε λοιπόν, τὰ πρῶτα χρόνια στὴν Ἀλβανία τὸ πρῶτο, κατόπι καὶ σὲ δικά μας μέρη, τρέχανε κοπάδι στὸν Ἰσλαμισμό νὰ ξελαφρωθῶν. Κατάντησε τότεσι νᾶρχουνται, πὺς ἄρχισε νὰ φεβᾶται ἡ Πέρτα μὴπως δὲ μείνῃ ψυχὴ χριστιανὸς νὰ πλερώνῃ φόρους.

Γιὰ νὰ παραστήσουμε τὸ κακὸ μὲ τρόπο πὺς νὰ τὸ χωρέσῃ ἡ φαντασία, ἂς ξαναποῦμε καὶ ἐδῶ γνωστὸ παράδειγμα. Στὰ 1478 ὁ Καταχτητὴς ἔφερε στὸ Τερζον ἑκατὸ χιλιάδες στρατὸ ἐναντίον τοῦ Τουρκομαννοῦ Οὐζού χασάνη. Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ ἐκείνου, ὁ μέγας Βεζύρης, ρωμιοαίματος. Ὁ Μπεϊλέρμπεης τῆς Ρούμελης, δικός μας, καὶ μάλιστα Παλαιολόγος ὄνομα του. Γενίτσαροι, σαράντα χιλιάδες. Τὰ σαράντα σαντζάκια τῆς Ρούμελης, τουρκεμένοι ὅλοι. Ὡς καὶ τῆς Ἀνατολῆς τὰ εἰκοτίσσερα σαντζάκια μὲ εἰκοσι χιλιάδες Ἀζέπης, μὲ τοὺς Σπαχῆδες καὶ μὲ τοὺς Ἀκιντζῆδες (ταχτικὸ καὶ ἄταχτο ἱππικὸ), ὡς καὶ ἐκεῖνοι χριστιανοὶ λογαριάζονται οἱ πρῶτοι. Ἀς μὴν παραλείψουμε καὶ τὸ στρατηγὸ τῶν Ἀκιντζῆδων, ἀπόγονο μεγάλου Βυζαντινοῦ καὶ ἐκείνου.

Εἶτανε ἢ δὲν εἶτανε τρομαχτικὴ ἡ σάπιλα; Εἶναι, ἢ δὲν εἶναι ν' ἀπορούμε πὺς ὑπάρχουμε κιόλας; Ὅτι μπορούσαν νὰ κάμουν οἱ ἀλλαξοπίστηδες γιὰ νὰ τάποσθῶσαν τὸ ἔθνος, τὸ κάμανε. Μὲ τόση μάλιστα προθυμία, πὺς κατάντησε οἱ Σουλτάνοι νὰ βάζουνε μπόδια γιὰ νὰ μὴ σβῶσῃ τὸ ἔθνος στάλῃθαι.

Ἐχομε ὅμως καὶ κάτι χειρότερον.

§ 4

Ἡ φυγάδα.

Ἡ φυγάδα δὲν ἄρχισε μὲ τὴν Ἀλωση. Εἶχανε ἀμφοτέρωθεν φύγει στὴν Εὐρώπην καὶ ἀπὸ τὰ πρῶν, ἅμα δηλαδὴ μυστήθηκαν τὸ τέλος. Τὸ μεγάλο καὶ ἀρίθμητο ἐκεῖνο κοπάδι χρέος μας εἶναι νὰ τὸ καταγράφουμε πάντα στὸ πρὶν μαῦρο κατάστιχο, ἐπειδὴ ἂν ἀπὸ τοὺς ἀλλαξοπίστηδες ἄλλοι δὲν εἶ-

χανε ἡλικία καὶ ἄλλοι δὲν εἶχαν ἀνατροφή γιὰ νὰ νοιώθουνε τὸ βάρος τῆς ἀμαρτίας τους, οἱ φυγάδες ὅμως ὅλοι εἶτανε καὶ ἡλικιωμένοι καὶ συσταζόμενοι ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα μεγάλο μέρος σοφοί. Κι ὡς τόσο ἀπὸ δική τους ἀπόφαση καὶ θέληση ἔφυγαν καὶ ξεπεύτηκαν ἄνθρωποι, ἀφίνοντας πλῆθος ἀνίκανους, ἀπαίδευτους καὶ φτωχοὺς μέσα στὸ ρημαγμὲνο τὸν τόπο.

Τόσος μέγας εἶναι ὁ κατάλογος τῶν ἐπίσημων πὺς περᾶσαν στὴν Ἰταλία τοὺς χρόνους ἐκείνους, πὺς ἀπορεῖ ἄνθρωπος βλέποντας ἀκόμα μερικὰ σημάδια μισοζωῆς μέσα στὸ ἔθνος, καθὼς θὰ βρεθῇ ἀφορμὴ νὰ παρατηρήσουμε τώρα τώρα.

Ἐχομε δὴ δύο λογικὰ ἐπίσημα. Τοὺς περιφημοὺς τοὺς Λόγιους, καὶ τοὺς Προυχόντους. Ἀρχινοῦμε ἀπὸ τοὺς πρῶτους, ἀφοῦ γιὰ τοὺς δὲ εἶνε καὶ ὁ μέγας ὁ θόρυβος, πὺς ἔφεραν τὰ φῶτα καὶ τὴν ἀναγέννησιν στὴν Εὐρώπην.

Τὰ φῶτα αὐτὰ ἄλλο δὲν εἶτανε παρὰ τὰ παλαιὰ τὰ βιβλία πὺς κουβάλησαν καὶ τᾶκμαν πρὶν γνωστὰ στὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Εὐκόλυναν δηλαδὴ τὸ ἐκπαιδεύειν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ζήτημα λίγου πρὶν καιροῦ γιὰ τὴν Εὐρώπην, ἔργο πὺς μπορούσε μὲ τὴν ἴδια εὐκολία νὰ γίνῃ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, καὶ καλλίτερα μάλιστα, ἂν ἐμνησκαν οἱ σοφοὶ μας καὶ δείχναν μὲ τὸ παράδειγμα τους πὺς γνώριζαν καὶ νὰ τὴν ἐφαρμόζουν τὴν ἐλληνικὴ ἀρετὴ πὺς διδάττανε.

Τὶ νὰ τοὺς ἀραδιάζουμε δῶ, ἂς εἶναι καὶ τοὺς πρὶν σπουδαιότερους; Γιὰ νὰ μάθουμε τάχα νὰ τοὺς μνημονεύουμε ὅταν ἐξιδιεύουμε τὰ αἵτια τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς μας; Ὅσοι ἔχουνε ὄρεξη γιὰ τέτοιο μνημόνεον, ἂς ἀνοίξουν τὸ Σάββα. Ἀς ἀνοίξουν ὅποια θέλουνε δική μας ἱστορία, καὶ θὰ τοὺς βροῦνε ἀρμαθιασμένους ἐκεῖ μὲ τὰ μεγαλόκροτά τους ὀνόματα.

Ὁ Ρωμιὸς εἶναι μάταιος. Τόσο μάταιος, πὺς δὲν τοῦρχειται νὰ κατακρίνῃ δημόσια δικὸ του ἱστορικὸ πρόσωπο, μὰ ἂς εἶναι καὶ ἐνὸς προδότη. Σώνει νὰ εἶναι ὁμοεθνὴς, καὶ νᾶβγαλῇ ὄνομα. Τόσπαν αὐτὸ οἱ δικοὶ μας μὲ τοὺς τουρκεμένους Βεζύρηδες καὶ Πασάδες, παραλίγο τώρα νὰ τὸ πάθουν καὶ μὲ τοὺς φωστῆρες πὺς πήρνανε περγαμνές, καλαμάρια, καὶ γούνες, καὶ τραβῆζαν στὴν «Ἑσπερίαν» σκορπίζουν τὰ φῶτα. Εἶπαμε παραλίγο, ἐπειδὴ ἀφοῦ καταθέσανε μπόλικες δάφνες στὴ δόξα τους, στίς γραμματικές καὶ στὰ θεοσόφια τους, μόλις στὸ τέλος μᾶς φέρουν καὶ ἕνα ἄλλὰ πὺς μᾶς τὰ χαλνᾷ ὅλα. Κι αὐτὸ ὅμως μὲ πολλὴ συστολὴ καὶ προφύλαξη, μὴν τύχη καὶ ταρχτοῦν οἱ ψυχές τους. «Ἀμφιβάλλομεν», λέει ὁ ὁδηγός μας, «ἂν σωρηδὸν ἀποδημήσαντες εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξεπλήρωσαν τὸ κυριώτατον αὐτῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον». Καὶ παρακάτω «εἰδὴσε νὰ παρέλθωσι δύο ἐκκτονταετηρίδες πρῶν ἢ δυνηθῇ (τὸ ἔθνος) νὰ συγκροτήσῃ νέα σχολεῖα, κτλ».

Σπολλάτη τους τὸ λοιπόν, ἀφοῦ (ἂν παραδεχτοῦμε μιὰ στιγμή πὺς εἶτανε τὰ σχολεῖα μονάχα πὺς μᾶς εἶπαν, καὶ ὅχι μὲ αὐτὰ καὶ ὁ ἀντρίκιος ὁ χαρακτήρας), τρέξαν νὰ φωτίσουν ξένους λαοὺς, ἀφίνοντας τὴν πατρίδα τους διακόσια χρόνια στὰ σκότη, καθὼς λένε καὶ κρίνουν οἱ ἴδιοι οἱ ἑγκωμιστάδες τους. Ἐμῆς ὅμως τοὺς κρίνουμε καὶ τοὺς κατακρίνουμε γιὰ πολὺ πρὶν σπουδαιότερο λόγο. Ὅχι πὺς ἄφιναν τὴν πατρίδα τους δίχως φῶτα, παρὰ δίχως φῶτιση καὶ παρηγορίαν, δίχως θάρρος καὶ ἐνέργεια μέσα σὲ τέτοιον κατακλυσμὸ.

Μὰ δὲν ἔτρεξαν οἱ καλότυχτοι στὴ Δύση μὲ σκοπὸ νὰ πλώσουν ἐκεῖ τὰ φῶτα, καὶ ἐννοία σας. Φύγανε γιὰτὶ φοβήθηκαν τὴν τυραννία, ἴσως καὶ τὴ μαχαίρην τοῦ Μοχαμέτη, πὺς τοὺς ἔπρεπε ἂν δὲν προφταίναν νὰ ξεκόψουνε, μόνο πὺς ἴσως τότες μερικοὶ τοὺς καταφύγαν καὶ σὲ καμιά ἀντρίκια πράξη.

Αὐτὰ γιὰ τοὺς μουσικαμάρωτους τοὺς φωτοδότες τῆς «Ἑσπερίας». Δὴ λόγια τώρα καὶ γιὰ τοὺς Προυχόντους. Οἱ Προυχόντοι δὲν ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Πρωτεύουσα. Αὐτὴ τὴν εἶχανε πρὶν ξεγυμνωμένη οἱ Λόγιοι καὶ οἱ τουρκεμένοι. Ἀπὸ παντοῦ ὅμως ἄλλοι ἔρχονταν καὶ ἔτρεχαν πλημύρα πρὶν ξένῃ οἱ πλουσιώτεροι καὶ οἱ σημαντικώτεροι. Ὁ Μοριᾶς μάλιστα πρέπει μὲ τίς καραβιὲς νὰ ξεφυτρίσῃ φυγαχάδες. ἐπειδὴ ὁ καθὲς προύχοντας ἐκεῖ ἔπαιρνε καὶ ἀείμνητους συγγενῆδες καὶ παρατρεχάμενους μαζί του. Τοὺς ἀποδέχτηκε τοὺς πρῶτους Μοριᾶτες ἢ Βενετικά. Ἐγιναν τότες πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς Στρατιῶτες, εἶδος Βενετῶν Γενίτσαροι. Βλέποντάς τε αὐτὰ ὁ πονηρὸς ὁ Μοχαμέτης ἔστειλε μηνήματα πὺς θὰ τοὺς καλομεταχειρίζεται, καὶ ἂς μὴ φύγουνε. Δὲ δυνηθῇ καὶ ὅμως νὰ σταματήσῃ τὸ ρέμα, πὺς παρόμοιο του δύσκολα βρίσκουμε ἄλλο στὴν ἱστορία ἕστερ' ἀπὸ τὴ διασπορὰ τῶν Ὀθωμανῶν (3). Μὰ δὲν εἶταν ἀπὸ τὸ Μοριᾶ μονάχα, εἶταν καὶ ἀπὸ Ρούμελη, ἀπὸ Εὐθεία, ἀπὸ Κύπρο, Ρόδο καὶ Κρήτη ἀργότερα. Καὶ δὲν τοὺς παρέλαβε μονάχα ἡ Βενετία. Ἰταλὶα, Κόρσικα, Μόσκα, Κριμαία, — καὶ πρὶν χώρα δὲν τοὺς ἀποδέχτηκε; Ἐμῆιναν ἐκεῖ, συχωνετήσανε μὲ τοὺς ντόπιους, καὶ σήμερον μολὶς ξανοίγεις θελὰ καὶ δυσκολοθώρητα σημάδια, τὸ τί εἶταν αὐτὴ ἡ φυλὴ ἄλλοτες.

Ἀνάγκη δὲν εἶναι βέβαια νὰ σημειωθῇ πὺς ὁ λόγος ἐδῶ δὲν εἶναι γιὰ τοὺς ἐμπόρους, πὺς ἀπὸ τοὺς καιροὺς ἐκείνους σκορπιζόντανε στὰ πέρατα τῆς γῆς καὶ σύσταιναν Ἑλληνικὰς Κοινότητες. Αὐτοὶ ἂν νῆκουνε σ' ἄλλη τάξη. Ζητοῦσαν τύχη αὐτοὶ, καὶ θὰ τὴ ζητοῦσαν, τὸ ἴδιο ἂν βεβαιώσανε στὴν Πόλιν, ὅχι Παλαιολόγοι, μὰ καὶ Μεγάλοι Κωνσταντινοί. Ἀφῆσε πὺς αὐτοὶ θυμῆθηκαν καὶ ξαναθυμῆθηκαν τὴν πατρίδα, καὶ στὰ παιδευτικὰ κινήματα τοῦ δέκατου ἑβδόμου αἰῶνα, καὶ κατόπι στὸ μεγάλο τὸ κίνημα τοῦ Ἀγῶνα. Ὁ λόγος εἶναι γιὰ τίς τάξεις πὺς ἔποτελουν τὴν καθαυτὴ ἱστορία ἐνὸς τόπου, τοὺς στρατιωτικούς καὶ τοὺς πολιτικούς. Αὐτοὶ εἶναι οἱ καθ' αὐτὸ οἱ φταιξιάρηδες. Πρῶτο, πὺς δὲ μείνανε, καθὼς μᾶτε οἱ σοφοί, νὰ ὁργανίσουν ταχτικὴ πολιτικὴ πρὸς τὸν τύραννο, ἀδιάφορο θυσίαν ἢ ὄχι. Καὶ δεύτερο πὺς ἔρνανε μαζί τους καὶ τόσους λιγώτερο σημαντικούς, μὰ πάντα δουλειτάδες χρειάζομενους στὸ δύστυχο τόπο τους.

(ἀκολουθεῖ)

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΙΩΤΗΣ

3) Κι αὐτὸ παρόμοιο μόνο στὴν ἀπανωσιά, ἐπειδὴ ἂν οἱ Ἰσραηλῖτες ἀφῆσαν τὸν τόπο τους, τὴν πατρίδα τους ὅμως, (δηλαδὴ θρησκεία, νόμοι, παράδοσις, ἔθνος, χαρακτήρας, ὅλα τὰ πήρνανε μαζί τους καὶ τὰ προφύλαξαν ἀπὸ μύθρους καὶ ἀδήγητους διωγμούς, καὶ τὰ κρατοῦν ἀκόμα ἱερά. Γιὰ αὐτοὺς τοὺς ἀξίζει νὰ θεωροῦνται πρὶν δυνατὴ καὶ πρὶν βραχυτάτη φυλὴ ἀπὸ τοὺς δικούς μας τοὺς φυγαλάδες, μὰ καὶ πρὶν δοξαμένη, ἀφοῦ λογαριάζονται πάντα στὰ πολιτισμένα κράτη, πὺς βρίσκονται ἐξωμένοι.

2) Ἐνα ἀπὸ τὰ πρὶν γελοῖα πὺς εἰπωθήσανε γιὰ τοῦ Ρωμιότουρκους μεγιστᾶνες εἶναι πὺς παίρνουντες τάχα τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν ἀνακούφιζαν κάπως τοὺς δικούς μας. Καὶ γελοῖο καὶ ἀνόητο ἐπιχείρημα. Σὰ νὰ λέμε ἀντιοῦνται τὸ ἔθνος τους, ἕστερα πᾶσι τὸ συμπονίζαν. Ἐπειτα, εἶναι γνωστὸ πὺς οἱ Ρωμιότουρκοι γίνονταν πρὶν φανατικοὶ ἀπὸ τοὺς Τουρκογεννημένους.

Ἀλλῇ παρατήρησι πὺς συχνὰ τὴν ἀκούμε εἶναι πὺς πολλοὶ ἀλλαξοπίστησαν μικροὶ ἢ μὲ τὸ ζῶν. Οἱ πρῶτοι βέβαια πᾶνε μὲ τοὺς Γενίτσαρους. Οἱ δεύτεροι ὅμως ἀνάγκη νὰ στέκονται φταιξιάρηδες ὁμῶς στὸ ἱστορικὸ κριτήριον ὅπου νὰ βρεθῇ λόγος πὺς νὰ μᾶς πείθῃ πὺς στὴν ἀνάγκη προτιμότερη ἢ προδοσία ἀπὸ τὸ θάνατο.